STRATEŠKA PLATFORMA
RAZVOJA OBRAZOVANJA ODRASLIH
U KONTEKSTU CJELOŽIVOTNOG UČENJA
U BOSNI I HERCEGOVINI
ZA PERIOD 2014.-2020.

Januar 2014. godine

SADRŽAJ

Korištena terminologija i definicije……..... 3
I. UVOD ……..... 4
1. Obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja……. 4
2. Polazne osnove za izradu strateške platforme……. 5
2.1. Strategije razvoja i zakonodavna regulativa……..... 5
2.2. Institucionalne strukture i nadležnosti……..... 5
2.2.1. Institucionalne strukture i nadležnosti u sektoru obrazovanja…… 6
2.2.1.1 Institucije i nadležnosti na nivou BIH…… 6
2.2.1.2. Institucije i nadležnosti u FBIH……..... 7
2.2.1.3. Institucije i nadležnosti Republike Srpske…… …… 7
2.2.1.4. Institucije i nadležnosti Brčko distrikta BIH…….. 8
2.2.1.5. Institucije/ustanove organizatori obrazovanja odraslih…….. 8
2.2.2. Institucionalna struktura u sektoru rada i zapošljavanja……..... 8
2.3. Principi i svrha izrade strateške platforme…… 9
3. Metodologija izrade strateške platforme ……..... 9
II. DRUŠTVENA KRETANJA U FUNKCIJI OBRAZOVANJA…….. 10
1. Sažetak ekonomsko-socijalnih prilika u BIH……..... 10
1.1. Demografski potencijal…….…… 10
1.2. Privredne prilike i tržište rada…….. 10
1.2.1. Privredne prilike…… 11
1.2.2. Tržište rada……. 11
1.3. Socijalne prilike…… 14
1.4. Tehničko-tehnološke prilike……..... 15
2. Pregled stanja u oblasti obrazovanja odraslih…….. 15
2.1. Formalno obrazovanje……..... 16
2.2. Neformalno obrazovanje……..... 16
2.3. Informalno učenje……. 17
2.4. Zaključak o pregledu stanja…….. 17
3. SWOT analiza…….. 17
III. MISIJA, VIZIJA I VRIJEDNOSNE OSNOVE OBRAZOVANJA ODRASLIH…. 19
1. Misija…… 19
2. Vizija……... 19
3. Vrijednosne osnove obrazovanja odraslih……... 20
IV. OSNOVE STRATEGIJA OBRAZOVANJA ODRASLIH……..... 20
1. Komparativna prednost i strateška orijentacija…… 20
2. Strateški ciljevi……. 21
3. Operativni ciljevi i prijedlog mjera (aktivnosti)……... 22
V. ELEMENTI OPERATIVNIH PLANOVA OBRAZOVANJA ODRASLIH..... 26
VI. PREPORUKE INSTITUCIONALNIH OKVIRA ZA PROVOĐENJE I MONITORING…… 27
1. Institucije za provođenje…….. 27
2. Institucije za monitoring…….. 27
PRILOZI..... 29
ANEKS I. Međunarodni i evropski dokumenti……..... 29
ANEKS II. Strateški okvir obrazovnog sektora……... 30
ANEKS III. Strateški okvir drugih društvenih sektora…… 30
ANEKS IV. Okvirni zakoni i kvalifikacijski okvir……..... 30
ANEKS V. Pregled zakona iz oblasti obrazovanja…….. 31
ANEKS VI. Zakonodavni okvir drugih društvenih sektora……..... 31

KORIŠTENA TERMINOLOGIJA I DEFINICIJE

TERMIN	DEFINICIJA
Strategija	Skup pravila, principa i zakona, koji se koriste u donošenju dugoročnih upravljačkih akcija u funkciji sistema na koji se odnosi. Također označava metodiku aktivnosti pojedinca ili grupe koja treba da osigura što racionalnije ostvarivanje postavljenih ciljeva.
Platforma	Osnova nečega, polazna točka, misao ili pobuda kao pokretač i osnova za neku aktivnost ili djelatnost
Obrazovanje	Pedagoški proces u funkciji obogaćivanja ljudske spoznaje. Obuhvaća usvajanje određenog sistema znanja, formiranja praktičnih umijeća i navika kao pretpostavke i temelja razvitka; spoznajnih snaga i sposobnosti; oblikovanje naučnog pogleda na svijet; povezivanje znanja s praktičnom, profesionalnom i bilo kojom drugom djelatnošću *(Pedagoška enciklopedija 2)*.
Odrasli	Osoba koja ima više od 15 godina života a koja nije završilo osnovnu školu, odnosno osoba starija od 18 godina života koja se obrazuje.
Obrazovanje odraslih	Cijeli skup procesa učenja, formalnih i ostalih u kojem odrasle osobe (u skladu s definicijom odrasle osobe u društvima kojima pripadaju) razvijaju svoje sposobnosti, obogaćuju svoje znanje i unaprjeđuju svoje tehničke ili profesionalne kvalifikacije ili ih preusmjeravaju da bi zadovoljile svoje potrebe ili potrebe svojih društava *(UNESCO)*.
Formalno obrazovanje	Učenje usmjereno od strane nastavnika ili instruktora koje se stječe u obrazovnim ustanovama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti *(OKO BIH)*.
Neformalno obrazovanje	Organiziran proces učenja i obrazovanja usmjeren ka usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i sposobnosti prema posebnim programima koje izvode organizatori obrazovanja (redovne škole, centri za obuku, kompanije, agencije i slično) – *OKO BIH*.
Informalno učenje	Neplanirano učenje i sticanje znanja kroz svakodnevne aktivnosti *(OKO BIH)*.
Cjeloživotno učenje	Sveukupna aktivnost učenja tokom života, a s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija unutar osobne i građanske, te društvene perspektive i/ili perspektive zaposlenja; obuhvaća učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno), pri čemu se učenje shvaća kao kontinuirani proces u kojem su rezultati i motiviranost pojedinca u određenom životnom periodu uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenim u mlađoj životnoj dobi; četiri su osnovna, međusobno povezana cilja koja se vezuju uz cjeloživotno učenje: osobno zadovoljstvo i razvoj pojedinca, aktivno građanstvo, društvena uključenost i zapošljivost.

I. UVOD

U posljednja dva desetljeća razvoj bosanskohercegovačkog društva pod snažnim je utjecajem privredne internacionalizacije, proizvodno-tehničke globalizacije i nagle informatizacije društva u cjelini. Brojne tranzicijske promjene otvaraju nove mogućnosti u komunikaciji, zapošljavanju i aktivnijem sudjelovanju pojedinaca u društvenom životu.

S obzirom na trenutačno nesigurnu ekonomsku klimu u BIH, investiranje u razvoj ljudskih potencijala postaje tim značajnije jer obrazovanje može uspostaviti ravnotežu između razvitka pojedinca i razvoja društva, materijalnih i duhovnih potreba te tehnologije i vrijednosnog sistema. Stoga je danas više nego ikada potrebno da građani stječu znanja vještine i kompetencije kako bi se pripremili za izazove proklamiranog „društva znanja".

Prihvaćanje koncepta cjeloživotnog učenja, kao jedne od temeljnih komponenti socijalnog modela društva, postaje nužnost u pripremi građana za proaktivno djelovanje, jer ono integrira sve vidove obrazovanja/učenja i omogućava svekoliki razvitak pojedinca.

1. OBRAZOVANJE ODRASLIH U KONTEKSTU CJELOŽIVOTOG UČENJA

Obrazovanje je otvoren i dinamičan sistem koji se stalno mijenja i nadograđuje u skladu s ekonomskim, tehnološkim i znanstvenim razvojem društva te kulturološkim i drugim promjenama koje se događaju kako na lokalnom i regionalnom, tako i na globalnom planu. U traganju za odgovorima na pitanje kako obrazovanje usuglasiti sa zahtjevima modernog društva, razvili su se globalni koncepti obrazovanja pod različitim nazivima kao što su: *„društvo koje uči", „društvo znanja", „društvo i ekonomija utemeljena na znanju"*.

Proces učenja tokom cijeloga života nameće građanima svih starosnih dobi potrebu sticanja novih i unapređenja već stečenih znanja, vještina i kompetencija. Cjeloživotno učenje najbolji je odgovor na zamjenu koncepta doživotnog radnog mjesta konceptom doživotno potrebnog znanja, vještina i kompetencija. Promjena koncepta uvjetovana je svakodnevnim povećanjem novog znanja i sve bržim zastarjevanjem postojećeg znanja, vještina i kompetencija ali i potrebom prilagođavanja postojećih nespecifičnih znanja, vještina i kompetencija zahtjevima izmijenjenih radnih mjesta koja donosi globalnu privredu.

Stoga cjeloživotno učenje ima ključnu ulogu za razvoj i koordiniranje strategije zapošljavanja i promoviranje radne snage koja je vješta, obučena i prilagodljiva sve zatjevnijem tržištu radne snage. Na ovaj način učenje kroz cijeli život postaje mnogo više od ekonomskog pitanja jer viši nivo obrazovanja i kontinuiranog učenja, koje je dostupno svima, predstavljaju bitan preduvjet za reduciranje nejednakosti i preveniranje marginalizacije pojedinca ili grupe. U tom procesu prožimaju se četiri cilja i to: osobno ispunjenje, aktivno građanstvo, socijalna uključenost (kohezija) i sposobnost zapošljavanja (prilagodljivost).

Cjeloživotno učenje, kao dio vizije društva utemeljenog na znanju i konceptualni okvir svih vidova obrazovanja, uključuje i komponentu obrazovanja odraslih kao sveukupne aktivnost učenja tokom života, a s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija unutar osobne i građanske, te društvene perspektive i/ili perspektive zaposlenja. Ono obuhvaća učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno), pri čemu se učenje shvaća kao kontinuirani proces u kojem su rezultati i motiviranost pojedinca u određenom životnom periodu uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenim u mlađoj životnoj dobi. Četiri su osnovna, međusobno povezana cilja koja se vezuju uz cjeloživotno učenje: osobno zadovoljstvo i razvoj pojedinca, aktivno građanstvo, društvena uključenost i zapošljivost.

Od 90-tih godina, evropske politike obrazovanja odraslih definiraju se samo unutar koncepcije cjeloživotnog učenja, a obrazovanje odraslih postaje najdinamičniji segment obrazovnih sistema u Evropi i svijetu. Stoga je nužno osmisliti i implementirati strategije obrazovanja odraslih na svim nivoima vlasti u BIH.

2. POLAZNE OSNOVE ZA IZRADU STRATEŠKE PLATFORME

Kao polazne osnove za izradu Strateške platforme korišteni su brojni međunarodni i evropski dokumenti te strategije razvoja i zakonodavna regulativa na različitim nivoima vlasti u BIH vodeći računa o institucionalnim strukturama i njihovim nadležnostima uvažavajući pritom utvrđene principe i svrhu njezine izrade.

2.1. STRATEGIJE RAZVOJA I ZAKONODAVNA REGULATIVA

Cjeloživotno učenje i obrazovanje odraslih u BIH determinirano je „dvostrukim“ strateškim okvirom: prvim -„*vanjskim*“, koji predstavljaju potpisani i za BIH obavezujući međunarodni i EU dokumenti i drugi –„*unutrašnji*“, koji čine razvojni dokumenti različitih društvenih sektora na različitim nivoima vlasti u BIH.

Međunarodni i evropski kontekst cjeloživotnog učenja odnosi se na brojna strateška dokumenta (Aneks I.) koji prepoznaju međunarodnu i europsku dimenziju obrazovanja i iniciraju dublje reformske procese, dajući globalne smjernice za buduće politike razvoja obrazovanja odraslih u BIH utemeljene na konceptu cjeloživotnog učenja.

Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja 2008.-2015. preciziraju da „Bosna i Hercegovina teži izgraditi društvo utemeljeno na znanju, istovremeno omogućavajući i razvoj punih potencijala svakog pojedinca.“[1] Politike – smjernice i ključni razvojni ciljevi za obrazovanje odraslih uglavnom su uključeni u postojeće strategije obrazovnog sektora (Aneks II.) jer posebnih strategija cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih nema ni na jednom nivou vlasti u BIH. U ostalim sektorskim politikama, obrazovanje odraslih tretira se kao ključni instrument za prevazilaženje i rješavanje postojećih problema u tim sektorima (Aneks III.).

Zakonodavni okviri obrazovnog sektora u području razvoja obrazovanja odraslih determinirani su obavezama koje je BIH preuzela potpisivanjem međunarodnih ugovora i EU dokumenata. Pored toga navedeni okviri uvjetovani su Ustavom BIH i ustavima entiteta i kantona/županija te Statutom Brčko distrikta BIH, kao okvirima u pogledu osiguranja i zaštite prava na obrazovanje i odgovornosti za kreiranje i provođenje obrazovnih politika.

Na nivou BIH usvojena su četiri okvirna zakona iz oblasti obrazovanja, koji sadrže načelne odredbe o obrazovanju odraslih i Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (Aneks IV.). Obrazovanje odraslih regulirano je postojećim zakonima i podzakonskim aktima i ne postoje posebni zakoni koji primarno reguliraju obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje osim u Republici Srpskoj (Zakon o obrazovanju odraslih). Pregled tih zakona sadrži Aneks V.

Pored navedenih zakona, određeni aspekti učenja odraslih uređeni su i zakonima u oblasti rada, zapošljavanja i socijalne politike a njihov prikaz donosi Aneks VI.

2.2. INSTITUCIONALNE STRUKTURE I NADLEŽNOSTI

Na različitim nivoima vlasti uspostavljene su institucionalne strukture odgovorne za formuliranje, upravljanje, koordinaciju i praćenje politika obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH. Institucionalne strukture uključuju organe (tijela) vlasti, stručne ustanove/institucije, organizacije i tijela različitih društvenih sektora, shodno ustavnim i zakonskim odgovornostima pojedinih nivoa vlasti.

[1] „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08

2.2.1. Institucionalne strukture i nadležnosti u sektoru obrazovanja

Upravljanje obrazovanjem u BIH provodi se po policentričnom modelu (centralizirano u RS-u i BD BIH, a decentralizirano u FBIH gdje kantoni/županije centralizirano upravljaju obrazovanjem). Punu i nepodijeljenu nadležnost u obrazovanju imaju RS, deset kantona/županija u FBIH i BD BIH. Svaka od ustavnih jedinica uspostavila je institucije i ustanove za organizaciju i upravljanje obrazovanjem.

2.2.1.1. Institucije i nadležnosti na nivou BIH

Ministarstvo civilnih poslova BIH (MCP) jedina je institucija izvršne vlasti na razini BIH koja u širokoj lepezi nadležnosti ima i obrazovanje. Ono je mjerodavno za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti BIH i koji se odnose na koordinacijske aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima:…(…)…nauke i obrazovanja, rada i zapošljavanja…[2]

Koordinirajuću ulogu MCP provodi putem *Konferencije ministara obrazovanja u BIH* (u daljem tekstu: Konferencija) za koju Sektor za obrazovanje obavlja sve upravne i administrativne poslove. Konferencija je stalno i najviše savjetodavno tijelo za koordinaciju obrazovanja u BIH, koja svojim mandatom ne zadire u ustavne i zakonske nadležnosti obrazovnih vlasti na svim nivoima[3]

Za osiguranje kvaliteta u predtercijarnom odgoju i obrazovanju utemeljena je Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOSO).[4] Navedena Agencija nadležna je za „uspostavljanje standarda znanja, ocjenjivanje postignutih rezultata i razvoj zajedničke jezgre nastavnih planova i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, i za druge stručne poslove u oblasti standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta koji su određeni posebnim zakonima i drugim propisima.“[5] Pored toga, u skladu s članom 10. Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BIH, Agencija prati standard i kvalitet obrazovanja u okviru srednjeg stručnog obrazovanja, uključujući obrazovanje odraslih.

Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u BIH uspostavljene su dvije institucije u oblasti visokog obrazovanja. *Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta* (AVO) nadležna je, između ostalog, za utvrđivanje, jasnih, transparentnih i pristupačnih kriterija za akreditaciju visokoškolskih ustanova i donošenje normi kojima se određuju minimalni standardi u oblasti visokog obrazovanja, vođenje državnog registra akreditiranih visokoškolskih ustanova u BIH, objavljivanje liste akreditiranih visokoškolskih ustanova u BIH na internet stranici Agencije.[6]

Centar za informiranje i priznavanje dokumenata u oblasti visokog obrazovanja (CIP), nadležan je za informiranje i priznavanje visokoškolskih kvalifikacija u BIH u skladu s Lisabonskom konvencijom o priznavanju visokoškolskih kvalifikacija.

Za provođenje reforme visokog obrazovanja, prema članu 43. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju, sporazumom univerziteta/sveučilišta uspostavljena je *Rektorska konferencija / Rektorski zbor Bosne i Hercegovine*, kao savjetodavno tijelo. Nju čine rektori licenciranih i akreditiranih univerziteta/sveučilišta u BIH. Ona utvrđuje i zastupa njihov zajedničke interese te ostvaruje saradnju s institucijama u oblasti obrazovanja u BIH.

---

[2] Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave u BiH, članak 15. stavak 2., alineja 3. („Službeni glasnik BiH“, broj 5/03, 42/03, 26/04, 42/o4, 45/06, 88/07, 35/09, 103/09, 87/12 i 6/13)

[3] „Memorandum o razumijevanju za uspostavljanje Konferencije ministara obrazovanja u BiH“, tačka 1. („Službeni glasnik BiH“, broj 19/08)

[4] Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07)

[5] Član 4. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Sl. glasnik BiH“, br. 88/07)

[6] Član 48. i 49. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“, br. 59/07 i 59/09)

Također, kao savjetodavno tijelo za praćenje i analizu stanja predškolskog, osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja uspostavljeno je i *Vijeće za opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini*.[7] Predviđeno je osnivanje tripartitnih savjetodavnih vijeća za osiguranje širokog društvenog dijaloga u području stručnog obrazovanja i bolje veze obrazovanja i tržišta rada.

2.2.1.2. Institucije i nadležnosti u Federaciji BIH

U Federaciji BIH, shodno članu III.4.b.) Ustava FBIH federalne jedinice – kantoni/županije imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti. Kantoni/županije pored ostalog nadležni su za utvrđivanje obrazovne politike, uključujući donošenje propisa o naobrazbi i osiguranje naobrazbe. U svih deset kantona/županija u FBIH uspostavljena su *kantonalna/županijska ministarstva prosvjete (obrazovanja)*.

Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke na razini FBIH, vrši administrativne, stručne i druge poslove koji se odnose na koordiniranje planiranja i aktivnosti u oblasti obrazovanja.[8]

Stručne, razvojne, istraživačke i s njima povezane upravno-administrativne poslove u sektoru obrazovanja u FBIH, vrši *sedam (7) pedagoških zavoda* (šest pedagoških zavoda i jedan Zavod za školstvo), utemeljenih u šest kantona/županija: Unsko-sanskom, Tuzlanskom, Zeničko-dobojskom, Bosansko podrinjskom, Hercegovačko-neretvanskom (Pedagoški zavod i Zavod za školstvo) i Kantonu Sarajevo. Pedagoški zavodi ustanovljeni su uglavnom za unaprijeđenje odgojno-obrazovnog rada, savjetovanje i vršenje stručno-pedagoškog nadzora nad radom ustanova predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja a ključni zadaci su im razvoj nastavnih planova i programa, uvođenje novih pristupa i metoda u odgojno-obrazovni proces, usavršavanje i obuka nastavnika.

2.2.1.3. Institucije i nadležnosti Republike Srpske

U skladu s članom 68. stavka 1. tačka 12. Ustava, Republika Srpska uređuje i osigurava između ostaloga „brigu o djeci i mladeži, naobrazbu, kulturu i zaštitu kulturnih dobara, tjelesnu kulturu.“ Upravljanje obrazovanjem u ovom entitetu centralizirano je u *Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske* koje obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: „sistem predškolskog vaspitanja, osnovnog obrazovanja i vaspitanja, srednjoškolskog i visokog obrazovanje … (…)… obezbjeđuje cjeloživotno učenje, kreira upisnu politiku u skladu sa potrebama tržišta rada.”[9]

Zavod za obrazovanje odraslih Republike Srpske prva je i za sada jedina institucija ove vrste u BIH. Utemeljen je Zakonom o republičkoj upravi Republike Srpske, kao upravna organizacija u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture RS-a. Navedeni Zavod vrši: stručne, analitičke i razvojne poslove u oblasti obrazovanja odraslih; pripremanje, praćenje i razvoj programa obrazovanja odraslih; utvrđivanje kriterije za uspostavu i provođenje programa obrazovanja odraslih; odobravanje posebnih programa obrazovanja; praćenje i vrjednovanje programa; utvrđivanje kvalitete programa, organiziranje i provođenje stručnog usavršavanja nastavnika i predavača; davanje stručnog mišljenja organizatorima obrazovanja odraslih.[10]

U sastavu Ministarstva prosvjete i kulture RS-a, djeluje i *Republički pedagoški zavod Republike Srpske*, također kao republička upravna organizacija. On “...obavlja stručne i druge poslove koji se odnose na stručne i savjetodavne poslove u praćenju, unapređivanju i razvoju vaspitanja i obrazovanja u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju...”[11]

---

[7] Rješenje o imenovanju članova vijeća za opće obrazovanje u BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 86/11)

[8] Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave (“Službene novine Federacije BiH”, broj 58/02, 19/03, 38/05, 2/06, 8/06, 61/06 i 48/11)

[9] Član 19. Zakon o republičkoj upravi Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj 118/08, 74/10 i 86/10)

[10] Član 64. stavak 1. Zakona o republičkoj upravi Republike Srpske („Sl. glasnik RS“ br. 118/08, 74/10 i 86/10)

[11] Član 50. Zakona o republičkoj upravi Republike Srpske („Službeni glasnik RS“ broj 118/08, 74/10 i 86/10)

Agencija za akreditaciju visokoškolskih ustanova Republike Srpske[12] utemeljena je kao samostalna, nezavisna i neprofitna organizacija a nadležna je za provođenje postupka akreditacije visokoškolskih ustanova u RS-u, u saradnji s Agencijom za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta u BIH.

2.2.1.4. Institucije i nadležnosti Brčko distrikta BIH

U Brčko distriktu BIH, shodno članu 8. Statuta[13] u „mjerodavnosti javnih tijela vlasti u Distriktu“ spada i oblast obrazovanja. Pored drugih organa/tijela, javnu upravu čine odjeli/odjeljenja Vlade Distrikta. Šefovi odjela imaju izvršne ovlasti predviđene zakonima Distrikta. *Odjel za obrazovanje Vlade BD BIH* obavlja stručne, administrativne i druge poslove koje se odnose na „provođenje zakona i propisa nadležnih tijela i institucija BIH i distrikta iz oblasti obrazovanja...“ U okviru Odjela/Odjeljenja za obrazovanje Vlade Brčko distrikta BIH djeluje i *Pedagoška institucija*, koja je nadležna za vršenje stručno-pedagoškog nadzora i unaprijeđenje odgojno-obrazovne djelatnosti u BD BIH.

2.2.1.5. Institucije/ustanove organizatori obrazovanja odraslih

Obrazovanjem, obukom i osposobljavanjem odraslih, kao redovnom djelatnošću ili onom koja prati redovnu, bave se javne i privatne obrazovne ustanove, druge specijalizirane institucije (radnički univerziteti, centri za stučno obrazovanje i osposobljavanje, auto-škole, škole stranih jezika, škole za računalstvo...), zavodi za zapošljavanje, profesionalna udruženja, nevladine organizacije, penološke ustanove, vjerske institucije, sindikati i dr.

2.2.2. Institucionalna struktura u sektoru rada i zapošljavanja

Ministarstvo civilnih poslova BIH nadležno je za „obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti BIH i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu“[14] u području rada i zapošljavanja.

Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine je, u skladu s članom 6. Zakona o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine[15], nadležna za saradnju s nadležnim agencijama, institucijama i međunarodnim organizacijama; ima koordinirajuću ulogu u saradnji sa zavodima za zapošljavanje na nižim nivoima; prati, analizira i istražuje privredna, društvena i druga kretanja, stanje zaposlenosti i nezaposlenosti itd.

Na razini entiteta, u FBIH uspostavljeno je *Federalno ministarstvo rada i socijalne politike*, a u Republici Srpskoj *Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite*. Oba ministarstva imaju slične odgovornosti koje su vezane za: politike rada i zapošljavanja, strategije, radne odnose, prava po osnovu rada itd. Na nivou kantona/županija također su uspostavljena ministarstva u ovoj oblasti.

U Brčko distriktu BIH nema uspostavljenog posebnog Vladinog odjela za rad, zapošljavanje ili socijalnu zaštitu, već su pitanja iz ove oblasti u nadležnosti različitih odjela.

U skladu s postojećim zakonima o posredovanju u zapošljavanju, javne ustanove – *zavodi za zapošljavanje* uspostavljeni su u oba entiteta (JU Zavod za zapošljavanje

[12] Zakon o visokom obrazovanju (“Službeni glasnik RS”, broj 73/10, 19/11 i 84/12)

[13] Član 8. stav 1. tačka f) Statut Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 17/08, 39/09 i 2/10)

[14] Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine; članak 15. stav 2., alineja 3. („Službeni glasnik BiH“ br. 5/03, 42/03, 26/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 103/09, 87/12 i 6/13)

[15] Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH”, broj 21/03, 43/09)

Republike Srpske, sa centralnom službom, 6 filijala i 58 biroa; Federalni zavod za zapošljavanje u FBIH s deset kantonalnih/županijskih *javnih službi za zapošljavanje* i 79 biroa/podružnica u svakoj općini u FBIH). U Brčko distriktu BIH također je uspostavljen Zavod za zapošljavanje BD BIH.

U skladu s važećim propisima, poslovima posredovanja u zapošljavanju, osim javnih zavoda/službi, mogu se baviti i privatne agencije. U BIH trenutno postoje 23 privatne agencije za posredovanje u zapošljavanju.[16]

2.3. PRINCIPI I SVRHA IZRADE STRATEŠKE PLATFORME

U izradi Strateške platforme razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH primjenjivani su sljedeći temeljni principi:

a) partnerstvo u izradi i postizanje konsenzusa svih pozvanih zainteresiranih strana
b) „zajedničko vlasništvo“ nad strateškim dokumentima i akcijskim planovima
c) transparentnost postupaka i zajedničko odlučivanje
d) strateški dokumenti su kombinacija; vizije, dugoročnih usmjerenja i prioriteta
e) stalni nadzir i monitoring te analiza i ažuriranje planova
f) paradoks dualiteta (strateški dokumenti i akcijski planovi su dinamični i podložni promjenama a s druge strane treba ih u najvećoj mjeri, poštivati i implementirati).

Strateška platforma je namijenjena, prije svega, nadležnim obrazovnim vlastima u BIH kao okvir za izradu strategija razvoja obrazovanja odraslih na entitetskim i kantonalnim/županijskim nivoima, te nivou BDBIH. Pored toga ona može poslužiti za stvaranje povoljnog društvenog ambijenta i temeljnih mehanizama za obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja.

3. METODOLOGIJA IZRADE STRATEŠKE PLATFORME

Postupak izrade Strateške platforme razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH sadrži određen broj faza i koraka koji su međusobno povezani. Izlazni rezultati prethodne faze korišteni su kao ulazni podaci (imputi) za slijedeću fazu i bili su predmetom diskusije i odobravanja radne grupe. Operativna i upravljačka struktura izrade Strateške platforme oblikovana je kako bi osigurala sudjelovanje svih zainteresiranih aktera.

Postupak izrade Strateške platforme provodio se kroz slijedeće faze:

Faza I: *Socioekonomski pregled* (SEP) na državnom i entitetskom nivou
Faza II: *SWOT analiza* - alat za identifikaciju komparativnih prednosti
Faza III: *Vizija i misija obrazovanja odraslih*
Faza IV: *Komparativne prednosti i strateške orijentacije*
- Korak 1: Analiza strategije snaga i prilika („*maxi-maxi*“ strategija).
- Korak 2: Analiza vizije i njezinih vrijednosti te komparativnih prednosti.
- Korak 3: Održivosti strateških orijentacija („*push-pull*“guraj-vuci analiza).
- Korak 4: Određivanje strateških orijentacija prema SWOT matrici

Faza V: *Stablo ciljeva* (dugoročni, srednjoročni i kratkoročni ciljevi)
Faza VI: *Operativni plan – razrada dokumenta* (ciljevi, mjere, nositelji i rokovi).

[16] Agencija za rad i zapošljavanje BiH – Stručna konferencija *Javno-privatzno partnerstvo u oblasti zapošljavanja jedan od modela za veću zaposlenost,* prosinac 2011.

II. DRUŠTVENA KRETANJA U FUNKCIJI OBRAZOVANJA

Obrazovanje odraslih u BIH odvija se u kontekstu društvene tranzicije koja se provodi na dva ključna polja i to demokratizaciji civilnog društva i prijelazu s planske na suvremenu tržišnu ekonomiju. Navedeni procesi teku sporo i mogu se pratiti u više društvenih područja.

1. SAŽETAK EKONOMSKO-SOCIJALNIH PRILIKA U BIH

Globalizacija, promjene u modelima proizvodnje, povećana nezaposlenost i ekonomska nesigurnost poziv su nadležnim vlastima za aktivniju radnu politiku i povećanje investicija u razvoj neophodnih znanja i vještina potrebnih za uključivanje pojedinaca na tržište rada.

Generalno, politike svih nivoa vlasti usmjerene su na unaprijeđenje poslovnog okruženja, ostvarivanje jedinstvenog ekonomskog prostora, olakšavanjem slobodnog kretanja kapitala i ljudi, privlačenje direktnih stranih ulaganja. U tom kontekstu kao bitni čimbenici za razvoj obrazovanja odraslih ističu se: demografski potencijal, privredne prilike, stanje tržišta rada, socijalne i tehničko-tehnološke prilike.

1.1. DEMOGRAFSKI POTENCIJAL

Posljednji zvanični popis stanovništva u BIH obavljen je 1991. godine i prema njemu, BIH je imala 4.354.911 stanovnika. Od tog perioda demografska struktura se značajno izmijenila. Prema procjeni Agencije za statistiku BIH (BHAS), od 30. juna 2011. godina u BIH ima 3.839.737. stanovnika s negativnom stopom prirodnog priraštaja od -0,8.[17]

Ankete o radnoj snazi (ARS) koja se provodi posljednjih šest godina u BIH osigurava međunarodnu uporedivost podataka u oblasti statistike rada. Ona uključuju podatke o demografskim, obrazovnim, socio-ekonomskim i drugim karakteristikama. Prema posljednjoj anketi iz 2012. godine[18], ukupan broj radno sposobnog stanovništva u BIH iznosi 2.566.000. Ukupnu radnu snagu čini 1.131.000 stanovnika, od kojih 814.000 zaposlenih i 317.000 nezaposlenih (od čega 133.000 žena). U ukupnom broju radno sposobnog stanovništva, 1.436.000 predstavljaju neaktivne osobe.

Prosječno produženje života i značajna zastupljenost starijih osoba demografski su podaci bitni za obrazovanje odraslih. Broj nezaposlenih osoba starijih od 55 godina u FBIH je 6,9% a u RS-u 6,5% (tablica 3.).

1.2. PRIVREDNE PRILIKE I TRŽIŠTE RADA

U Izvještaju Evropske komisije o napretku BIH iz 2011. godine[19], između ostalog navodi se: „...Iako je primjetan trend ekonomskog oporavka, nepotpun proces reformi je prepreka postavljanju temelja za održiv rast u Bosni i Hercegovini, koji bi bio generiran većim uticajem domaćih faktora…(...)... Proizvodni kapaciteti i konkurentnost ekonomije su i dalje niski, budući da domaći izvori rasta nisu iskorišteni na odgovarajući način…“

Generalna ocjena o ekonomiji BIH u 2011. godini[20] kako je to bila veoma teška godina, jer su postignuti samo simbolični pomaci u pozitivnim makroekonomskim kretanjima. BIH je očuvala stabilnost nominalnih ekonomskih indikatora, ali i dalje ostaju negativna kretanja realnih ekonomskih indikatora koji pokazuju probleme u funkcioniranju ekonomije.

[17] BHAS – Tematski bilten TB 02 „Demografija 2011“ str. 4. od 2012. godine
[18] BHAS – Anketa o radnoj snazi 2012 – Konačni rezultati, Tematski bilten TB 10, Sarajevo, 2012. god.
[19] Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2011., Evropska komisija, SEC (2011.) 1206, Brisel, 12.10.2011.
[20] Agencija za rad i zapošljavanje BiH, Bilten broj 7, mart 2012. godine

Raspoloživi pokazatelji za 2012. godinu ukazuju da je „ekonomski oporavak zaustavljen, pod negativnim uticajem pogoršanja vanjskog okruženja.“[21]

1.2.1. Privredne prilike

Ekonomski oporavak iz 2010. godine, zaustavljen je privrednim recesijskim kretanjem u 2011. i 2012. godini iako postoji blagi rast GDP u odnosu na 2009. godinu (u 2010. g. 0,9% a u 2011. g. 2,4%). Izostajanje napretka u strukturalnim reformama, slaba financijska koordinacija i odsustvo jasne ekonomske strategije usporile su razvoj BIH.

U 2012. godini ekonomski indikatori ukazuju da BIH bilježi stagnaciju kroz očekivani realni ekonomski rast od 0,00 % jer nestaju svi ključni faktori koji su bili pokretač blagog oporavka u 2010. i 2011. godini. Pored pada industrijske proizvodnje od 5,6% u prvih devet mjeseci 2012. godine[22] na udaru su se našle i ostale ciklične djelatnosti.

Prema Izvještaju Evropske komisije, broj zaposlenih u javnoj upravi u prvih šest mjeseci 2011. godine povećan za 2,1% godišnje a troškovi javne uprave u BIH i dalje su visoki.

Privatni sektor u BIH raste ali još uvijek nije ojačao u mjeri da bi mogao postati glavnim i najvažnijim pokretačem privrednog razvoja kako je to bilo očekivano. Došlo je do zastoja u osnivanju novih preduzeća a siva ekonomija predstavlja veliki i stalan problem.

Nezaposlenost je i dalje veliki i gorući problem u zemlji a stopa nezaposlenosti je i dalje u porastu: „…Prosječna stopa nezaposlenosti je u 2010. godini bila veoma visoka i iznosila 27,2%. Registrirana nezaposlenost u junu 2011. godine dostigla je 43,1% a u decembru 2012. godina iznosila je 44,5%”.

1.2.2. Tržište rada

Tržište rada u BIH karakterizira visoka stopa nezaposlenosti, niska stopa aktivnosti i neusklađenost ponude i potražnje za radnom snagom, te niska mobilnost radne snage.[23] U decembru 2012. godine broj nezaposlenih osoba veći je za 2,6% u odnosu na isti mjesec 2011. godine. Prema podacima Agencije za rad i zapošljavanje u BIH na dan 31.12.2012. ukupno je bilo 550.574 osobe na evidencijama zavoda i službi zapošljavanja u BIH (Tablica 1.).

[21] Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2012. godini Europska komisija, Brisel, 10.10.2012., str. 24

[22] Direkcija za ekonomsko planiranje BiH - DEP; Informacija o kretanju makroekonomskih pokazatelja za period januar-septembar 2012. god. str. 4.

[23] Centar za politike i upravljanje (CPU) Izvještaj o politikama razvoja ljudskog kapitala u BiH, septembar 2010. godine, str. 18

Tablica broj. 1.

Nezaposlene osobe prema kvalifikacijskoj strukturi- BiH/ entiteti- stanje na dan 31.12.2012. godine

BIH	Stupanj stručnog obrazovanja																	
	Ukupno:		VSS		VŠS		SSS		NSS		VKV		KV		PKV		NKV	
Svega	550.574	100,0%	34.407	6,3%	7.561	1,4%	140.478	25,5%	1.851	0,3%	3.685	0,7%	190.998	34,7%	11.204	2,0%	160.390	29,1%
Žene	277.312	100,0%	22.280	8,0%	4.696	1,7%	83.626	30,2%	1.255	0,4%	480	0,2%	76.773	27,7%	4.372	1,6%	83.830	30,2%
Muškarci	273.262	100,0%	12.127	4,4%	2.865	1,1%	56.852	20,8%	596	0,2%	3.205	1,2%	114.225	41,8%	6.832	2,5%	76.560	28,0%
FBIH	Stupanj stručnog obrazovanja																	
	Ukupno:		VSS		VŠS		SSS		NSS		VKV		KV		PKV		NKV	
Svega	384.852	100,0%	22.634	5,9%	5.201	1,3%	95.486	24,8%	767	0,2%	2.173	0,6%	131.207	34,1%	8.481	2,2%	118.903	30,9%
Žene	197.642	100,0%	14.995	7,6%	3.352	1,7%	56.861	28,8%	699	0,4%	263	0,1%	53.633	27,1%	2.974	1,5%	64.865	32,8%
Muškarci	187.210	100,0%	7.639	4,1%	1.849	1,0%	38.625	20,6%	68	0,0%	1.910	1,0%	77.574	41,4%	5.507	2,9%	54.038	28,9%
RS	Stupanj stručnog obrazovanja																	
	Ukupno:		VSS		VŠS		SSS		NSS		VKV		KV		PKV		NKV	
Svega	153.458	100,0%	10.996	7,2%	2.238	1,5%	41.316	26,9%	1.084	0,7%	1.444	0,9%	55.605	36,2%	2.528	1,7%	38.247	24,9%
Žene	73.275	100,0%	6.823	9,3%	1.290	1,8%	24.533	33,5%	556	0,8%	207	0,3%	21.385	29,2%	1.297	1,8%	17.184	23,4%
Muškarci	80.183	100,0%	4.173	5,2%	948	1,2%	16.783	20,9%	528	0,7%	1.237	1,5%	34.220	42,7%	1.231	1,5%	21.063	26,3%
BDBIH	Stupanj stručnog obrazovanja																	
	Ukupno:		VSS		VŠS		SSS		NSS		VKV		KV		PKV		NKV	
Svega	12.264	100,0%	777	6,3%	122	1,0%	3.676	30,0%	0	0,0%	68	0,6%	4.186	34,1%	195	1,6%	3.240	26,4%
Žene	6.395	100,0%	462	7,2%	54	0,8%	2.232	34,9%	0	0,0%	10	0,2%	1.755	27,4%	101	1,6%	1.781	27,9%
Muškarci	5.869	100,0%	315	5,4%	68	1,2%	1.444	24,6%	0	0,0%	58	1,0%	2.431	41,4%	94	1,6%	1.459	24,8%

Iz tablica 1. može se zaključiti kako je najveći broj evidentirane nezaposlenosti kod osoba s trećim stupnjem obrazovanja (KV 34,69%), te NKV 29,13%. U decembru 2012. godine s evidencija službi zapošljavanja ukupno je brisano 11.283 osobe dok su poslodavci prijavili potrebe za zapošljavanjem samo 2.068 novih radnika. Prema podacima Agencije za statistiku BIH, u decembru 2012. godine, broj zaposlenih u pravnim licima u BIH iznosio je 685.117, od čega je 280.833 žene. Stopa registrirane nezaposlenosti za decembar 2012. godine iznosila je 44,5% i u odnosu na novembar 2012. godine bila je veća za 0,1%.

Unutar FBIH po kantonima/županijama kvalifikacijska struktura nezaposlenih u bazi podataka Federalnog zavoda za zapošljavanje prikazana je u tablici 2.

Tablica broj 2.

OBRAZOVNA STRUKTURA NEZAPOSLENIH U FBIH PO KANTONIMA NA DAN 31.12.2012. GOD.

Stručna sprema	1 USK	2 PK	3 TK	4 ZDK	5 BPK	6 SBK	7 HNK	8 ZHK	9 KS	10 LK	Σ
0-NSS	83	0	42	177	1	0	0	15	419	30	**767**
žene	80	0	20	166	0	0	0	11	407	15	699
1-NKV	18.056	1.780	31.127	21.193	1.433	13.362	6.702	1.407	21.630	2.213	**118.903**
žene	8.911	654	16.670	11.554	861	6.182	3.619	767	14.630	1.017	64.865
2-PKV	1.637	468	2.040	2.386	48	678	529	156	445	94	**8.481**
žene	424	245	674	680	38	250	291	103	221	48	2.974
3-KV	13.662	1.781	33.386	27.384	1.090	15.451	11.478	3.832	19.979	3.164	**131.207**
žene	5.267	686	13.592	10.922	442	5.541	4.818	1.873	9.077	1.415	53.633
4-SSS	8.598	1.265	25.526	14.337	818	8.747	9.065	3.156	21.261	2.713	**95.486**
žene	5.066	715	15.317	8.595	472	4.963	5.161	1.869	13.269	1.434	56.861
5-VKV	193	13	512	545	21	258	133	29	445	24	**2.173**
žene	27	1	57	58	5	13	9	9	79	5	263
6-VŠS	582	132	544	425	19	836	1.014	504	883	262	**5.201**
žene	363	70	337	276	12	536	687	343	572	156	3.352
7-VSS	1.923	163	5.112	2.765	207	1.024	2.442	642	7.956	400	**22.634**
žene	1.287	81	3.364	1.791	118	601	1.645	429	5.426	253	14.995
UKUPNO	44.734	5.602	98.289	69.212	3.637	40.356	31.363	9.741	73.018	8.900	**384.852**
žene	21.425	2.452	50.031	34.042	1.948	18.086	16.230	5.404	43.681	4.343	197.642

Što se tiče dobne strukture nezaposlenih osoba na dan 31.12.2012. godine u RS-u i FBIH, prema bazi podataka JU Zavod za zapošljavanje RS-a i Federalnog zavoda za zapošljavanje ona je bila kako je i prikazano u tablici 3.

Tablica broj 3. PREGLED DOBNE STRUKTURE NEZAPOSLENIH OSOBA					
REPUBLIKA SRPSKA			**FEDERACIJA BIH**		
DOB	PREGLED STANJA		**DOB**	PREGLED STANJA	
u godinama	Broj	%	u godinama	Broj	%
15-18	271	0,2%	**15-19**	13.249	3,4%
18-20	5.214	3,4%	**-**	-	-
20-24	14.008	9,1%	**20-24**	56.335	14,6%
24-27	13.499	8,8%	**-**	-	-
27-30	13.099	8,5%	**25-29**	61.526	16,0%
30-35	19.600	12,8%	**30-34**	49.651	12,9%
35-40	18.951	12,3%	**35-39**	45.116	11,7%
40-45	18.462	12,0%	**40-44**	43.610	11,3%
45-50	19.518	12,7%	**45-49**	42.922	11,2%
50-55	17.159	11,2%	**50-54**	36.910	9,6%
55-60	10.541	6,9%	**55-59**	25.119	6,5%
60-65	3.131	2,0%	**60 i više**	10.414	2,7%
u 65-toj god.	5	0,0%	**-**	-	-
UKUPNO	**153.458**	**100,0%**	**UKUPNO**	**384.852**	**100,0%**

Iz tablice 3. može se vidjeti kako u FBIH ima najviše nezaposlenih u dobi od 25 do 29 godina (16%) te da je u dobi od 20 do 40 godina ukupno 55,2% nezaposlenih. U RS-u je oko 3/5 nezaposlenih u dobi od 30 do 55 godina.

Veliki broj registriranih nezaposlenih osoba često su evidentirani na zavodima za zapošljavanje zbog ostvarenja prava na zdravstveno osiguranje. Prema tablici nezaposlenog stanovništva u BIH: VKV, srednju i osnovnu školu ili manje ima 92,3 % (29% nezaposlenih osoba ima osnovnu školu - NKV ili manje). Kod ovakve obrazovne struktute nezaposlenih treba imati na umu da je opći trend sudjelovanje poslova s visokim obrazovanjem u novim radnim mjestima značajno povećava u odnosu na poslove s nižim kvalifikacijama. Poteškoće na tržištu rada u BIH bit će još veće jer nema strateških politika za ovaj problem.

Nedovoljna uvezanost obrazovnog sistema i tržišta rada dodatno otežava ovaj problem. U BIH se ne proslijeđuju kontinuirane i kvalitetne informacije o ponudi i potražnji radne snage tijelima vlasti odgovornim za kreiranje politike obrazovanja. Kao posljedica toga, po automatizmu se obrazuje dio kadrova koji ne može pronaći posao nego se isti prijavljuju na zavode za zapošljavanje. U slučajevima kada tih nezaposlenih obrazovnih profila ima na nekom od zavoda te osobe nisu u mogućnosti prihvatiti posao zbog nepovoljnih uvjeta zapošljavanja. Stoga se može reći kako mobilnost radne snage unutar BIH gotovo i nepostoji.

Postoji uzročna povezanost općeg nivoa obrazovanja stanovništva i opće produktivnosti privrede. Zbog toga obrazovanje treba prilagoditi potrebama strukture privrede kako ne bi dolazilo do pojava poznatih kao prekomjerno obrazovanje (nastavak obrazovanja određenih kvalifikacijskih profila kojih već ima na evidenciji burze rada i koji na tržištu ne mogu pronaći zaposlenje a izobrazba toga obrazovnog profila još se nastavlja) ili nedovoljno obrazovanje.

Neusklađenost obrazovanja kadrova i njihove potražnje na tržištu rada ima različite implikacije. Ukoliko se obrazuje dio kadrova koji nakon procesa osposobljavanja završavaju na evidenciji zavoda za zapošljavanje, tada se društvena sredstva ne troše racionalno. Na tržištu rada sa slabom mobilnošću radne snage i ograničenim prilagođavanjem, prekomjerna produkcija kadrova koje ne traži tržište rada ne povećava zapošljavanje. Višegodišnja nezaposlenost kadrova koji ne vrše prekvalifikaciju i/ili doškolovanje, dodatni je problem, jer su znanja, vještine i kompetencije stečene obrazovanjem vremenom zastarjela.

Analizom povezanosti potrebnih kadrova za privrednim rastom i raspoloživih ljudskih resursa može se identificirati nedostatak nekih obrazovnih profila. Osim nedostatka kadrova, u preduzećima je prisutan i nedostatak potrebnih vještina: komunikacijske, poznavanje rada

na računaru, znanja stranih jezika, te menadžerske i liderske vještine. Navedeni nedostaci uočljivi su i kod osoba koje su završile fakultete.

S druge strane tržište ne potražuje niti je u mogućnosti apsorbirati ono što obrazovanje nudi. Zbog toga kreatori politika u sektorima obrazovanja i tržišta rada nužno trebaju usko surađivati a ključni kriteriji u dizajniranju politike upisa trebaju biti potrebe tržišta rada. Osposobljeni obrazovni profili moraju imati potrebna zanja i vještine koje zahtijeva tržište.

Na ovaj način osigurava se efikasno korištenje društvenih resursa i povećava konkurentnost privrede. Međutim ovo poboljšanje i usklađivanje kvantiteta i kvalitete procesa obrazovanja neće imati efekte ukoliko se ne uzmu u obzir i politika stvaranja novih radnih mjesta koja će odgovarati znanjima, vještina i kompetencijama tih obrazovnih profila.

Entitetski zavodi za zapošljavanje prate i analiziraju kretanja na tržištu rada i izrađuju izvještaje i analize trendova. Ovim izvještajima se ne posvećuje dovoljna pažnja prilikom kreiranja politika obrazovanja pa poslodavcima i dalje nedostaju zaposlenici nekih specifičnih kvalifikacija i dio visokokvalificiranih osoba. Jedan dio osoba koje izlaze iz procesa obrazovanja često, iako posjeduju formalno traženu kvalifikaciju, ne posjeduju temeljne vještine potrebne za obavljanje određene djelatnosti. Stoga njihovo zapošljavanje zahtijeva dodatna ulaganja.

Ministarstva obrazovanja i vezane institucije u velikoj mjeri svjesne su problema na tržištu rada zbog nepostojanja izvještaja o potrebama tržišta rada za određenim obrazovnim profilima. Problem dodatno uvjetuje i organizacijska disonanca u FBIH, gdje se politika obrazovanja kreira na nivou kantona/županije dok se politika razvoja tržišta uglavnom kreira na entitetskom, a provodi na lokalnom (kantonalnom/županijskom) nivou.

Institucije u oblasti rada i zapošljavanja također naglašavaju i problem nedostatka informiranosti osoba u procesu obrazovanja koje donose odluku o izboru prilikom nastavka obrazovanja i prelaska iz primarnog u sekundarno ili iz sekundarnog u tercijarno obrazovanje.

1.3. SOCIJALNE PRILIKE

Sprovođenje socijalne i dječje zaštite i osiguranje sredstava u nadležnosti je kantona/županija i općina u FBIH, općina i RS-a te BD BIH. Na sistem socijalne i dječje zaštite treba gledati kao na mjere koje zajednički djeluju na promoviranje društveno uključenog humanog razvoja, smanjenje siromaštva i privredni rast. Bez obzira na različite pristupe socijalna isključenost najčešće se poima kao začarani krug kojeg čine: nezaposlenost (marginalizacija na tržištu rada), siromaštvo i socijalna isključenost.

Ako se socijalna izolacija poima, prije svega, kao isključenost s tržišta rada, onda je obrazovanje jedan od mehanizama socijalnog uključivanja. Ono utiče na uključivanje pojedinca u društveni život kroz obrazovna postignuća, cjeloživotno obrazovanje, socijalizaciju i njegovo osnaživanje za lakše sudjelovanje u plaćenom radu. Obrazovni pojedinci su mobilniji i lakše se prilagođavaju novim okolnostima a socijalno isključene osobe nerijetko se suočavaju s problemom nedostatka znanja, vještina i kompetencija.

Osim nižeg nivoa obrazovanja drugi element socijalne isključenosti je siromaštvo. U socijalnom sektoru koncentrirane su najteže posljedice privrednog stanja u BIH. Porast siromaštva je činjenica koja treba zabrinjavati sve nositelje političkih funkcija. Vjerovatnoća da neko domaćinstvo dođe u kategoriju siromašnih je gotovo tri puta veća ako je nositelj porodice završio/la samo osnovnu školu. Srednjoškolski nivo obrazovanja nositelja porodice pruža neke garancije da će njegovo domaćinstvo izbjeći pad u siromaštvo.

Stoga se poboljšanje obrazovanja nameće kao temeljni instrument dugoročnog suzbijanja siromaštva i razvoja društva. Općenito rečeno, što je viši nivo obrazovanja, pojedinca ili domaćinstva u cjelosti, to je manja vjerovatnoća da će oni biti nezaposleni, a samim tim i pasti u kategoriju siromašnih. Od svih faktora koji povećavaju rizik siromaštva, nivo obrazovanja pojedinačno je najznačajniji.

1.4. TEHNIČKO-TEHNOLOŠKE PRILIKE

Brze i sveobuhvatne promjene u prirodi i sadržaju rada jedno su od suštinskih obilježja tehničko-tehnološkog razvoja društva u BIH. U novom društvu suština tradicionalnog radnika mijenja svoj sadržaj uz stalno rađanje novih zanimanja. Obrada informacija zauzima sve više mjesta u odnosu na fizičko izvršavanje zadataka. Ovakav razvoj nužno podstiče potrebu za znanjem i vještinama koje zaposleni stiču i izvan formalnog obrazovanja. U takvim uvjetima preduzeća neizbježno dobivaju drugačiju ulogu jer postaju značajni faktori obrazovanja i razvoja zaposlenika. Njihova orijentacija na razvijanje obrazovnih programa utemeljena je na spoznaji da školski sistem u dovoljnoj mjeri ne zadovoljava obrazovne potrebe zaposlenika.

Trenutno stanje tehničko-tehnološke razvijenosti BIH najbolje se ogleda u činjenici da je porijeklo opreme u postojećoj tehnici i tehnologiji uglavnom iz zapadnih industrijskih zemalja (80%), a svega 10% instalirane opreme je iz domaćih izvora. Orijentacija na strojeve, procese i proizvodne sisteme bila je bez dovoljnog sudjelovanja informacijske tehnologije čime je zaostatak za razvijenim zemljama evidentan. Tehnološko zaostajanje ogleda se i u povećanoj potrošnji u procesu proizvodnje što implicira nekonkuretnost cijena proizvoda.

BIH mora razviti više razine tehnoloških sposobnosti i pokazati veću fleksibilnost kako bi uspjela u sve zahtjevnijem globalnom okruženju. Transfer tehnologija može se ostvariti putem direktnih stranih ulaganja; kupovinom licence; tehničkom pomoći; uvozom tehnologija; kopiranjem ili obrazovanjem u inozemstvu.

Nove tehnologije zatijevaju nove vještine za ovladavanje tehničkim promjenama, pa prema tome i institucionalnu sposobnost za nadgradnju postojećih vještina. Za korištenje novih znanja neophodno je kvalitetnije obrazovanje, brojne tehničke vještine, kao i niz institucija, agencija i mreža koje će omogućiti efikasno korištenje postojećih znanja.

2. PREGLED STANJA U OBLASTI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Obrazovanje odraslih u BIH normativno se pozicionira uglavnom u okviru formalnog školskog sistema, čime se prilično ograničava dostupnost obrazovanja, kao i raznolikost obrazovne ponude za odrasle. Novog pristupa obrazovanju odraslih, utemeljnom na zajedničkim evropskim načelima i ciljevima te vlastitim vrijednostima i iskustvu uglavnom nije bilo do 2009. godine u BIH. Prve akcije u tom smislu događaju se u Republici Srpskoj.

Jasno je da odrasli u BIH predstavljaju veliki, međutim još uvijek nedovoljno prepoznat i aktiviran potencijal. Slaba fokusiranost različitih sektorskih politika i gotovo zanemariva ulaganja u razvoj odraslih kroz njihovo odgovarajuće obrazovanje tokom cijelog radnog vijeka, ukazuju na ozbiljni nedostatak razumijevanja važnosti i uloge ovog segmenta u tranziciji bosanskohercegovačkog duštva u cjelini.

U okviru procjene napretka BIH u procesu pristupanja EU za 2011. godinu, Evropska komisija se u Izvještaju[24] na određeni način referira i na stanje obrazovanja odraslih. Ona konstatira da je „Saradnja između sektora obrazovanja i poslodavaca još uvijek slaba, a informisanost o obučenosti ljudskog kapitala je i dalje mala. Ukupno gledano, nedostatak strukturne fleksibilnosti i slabi rezultati sistema obuke i obrazovanja štete ispravnom funkcionisanju tržišta rada.“[25] Osim toga „Nije postignut napredak u unapređenju koordinacije između obrazovanja i sektora tržišta rada kako bi se razvio sistem obuke i obrazovanja koji će ispunjavati potrebe tržišta rada.“[26]

[24] Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2011, Evropska komisija, SEC (2011) 1206, Brisel, 12.10.2011;
[25] Ibid,.. str. 27, Poglavlje 3.2. *Ljudski i fizički kapital*
[26] Ibid,… str. 36, Poglavlje 4.1.8. Zapošljavanje i socijalne politike, politika javnog zdravstva

Kada je riječ o 2012. godini Evropska komisija ističe da je zabilježen mali napredak u oblasti obrazovanja te da je bez obzira na ranije iskazan interes BIH odlučila da ne sudjeluje u Programu za cjeloživotno učenje.[27]

2.1. Formalno obrazovanje

Formalno obrazovanje odraslih u kantonima/županijama u FBIH provodi se u skladu sa zakonima i podzakonskim aktima iz oblasti obrazovanja. Premda su postojećim zakonima osigurane pretpostavke za organizaciju osnovnog obrazovanja odraslih u okviru redovnog školskog sistema, njime se bavi mali broj škola. Opće i stručno obrazovanje odrasli uglavnom stiču u okviru redovnih srednjih škola kao tzv. vanredni polaznici, a tu se još provode programi: dokvalifikacije, prekvalifikacije, usavršavanja, kursevi, specijalizacije ili osposobljavanja odraslih.

U Republici Srpskoj obrazovanje odraslih organizira se i provodi u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih i drugim zakonima kojima se uređuje oblast osnovnog i srednjeg obrazovanja (Aneks V.).

Obrazovanje odraslih u BD BIH provodi se u skladu sa zakonima i podzakonskim aktima Brčko distrikta.

I pored toga što visokoškolske ustanove u BIH izvode redovne formalne programe obrazovanja u okviru tri ciklusa, one ne nude fleksibilnije organizacijske oblike i programe koji bi zadovoljili potrebe za obrazovanjem, usavršavanjem i cjeloživotnim učenjem odraslih, a naročito zaposlenima koji bi željeli obrazovanje uz rad ili profesionalno usavršavanje. Pored redovitih programa u FBIH visokoškolske ustanove provode i kraći programi za odrasle koji su već stekli visoko obrazovanje (npr. dopunsko pedagoško psihološko obrazovanje kao uvjet za rad u nastavi osobe koja nije završila nastavnički fakultet).

Programi formalnog osnovnog obrazovanja odraslih u kantonima/županijama u FBIH i u BD BIH, uglavnom su reducirane verzije programa za redovne učenike. Programi za odrasle u srednjem obrazovanju provode se u skladu s važećom nomenklaturom zanimanja i, u najvećem dijelu, podrazumijevaju identične sadržaje kao za redovne učenike. U Republici Srpskoj, formalno obrazovanje odraslih izvodi se po programima osnovnog i srednjeg stručnog obrazovanja koji su prilagođeni potrebama i mogućnostima odraslih, odnosno njihovoj dobi, prethodnom obrazovanju, znanju, vještinama i kompetencijama.

Po završetku formalnih programa obrazovanja u BIH, odraslima se izdaju javno važeće isprave: svjedožbe o završenom razredu, diplome o maturi ili završnom ispitu kojima se dokazuje stečena školska ili stručna sprema odnosno zanimanje, te uvjerenja o stručnoj osposobljenosti ili usavršavanju.

2.2. Neformalno obrazovanje

Neformalno obrazovanje odraslih u posljednje vrijeme doživljava uspon. Veliki broj različitih institucija i organizacija u javnom, privatnom i nevladinom sektoru nudi različite programe neformalnog obrazovanja. Organizatori neformalnog obrazovanja odraslih mogu izdavati odgovarajuće isprave o završenom programu. Te isprave nisu javno priznate, ali njihova vrijednost može biti prepoznata od strane poslodavaca.

Troškove svih vidova neformalnog obrazovanja uglavnom snose polaznici i druge zainteresirane strane. U okviru aktivnih mjera zapošljavanja, zavodi/službe za zapošljavanje financiraju različite obuke registriranih nezaposlenih osoba.

[27] Izvještaj o napretku Bosne i Hercegovine u 2012, Evropska komisija, Brisel, 10.10.2012, str, 43;

2.3. Informalno učenje

Informalno učenje odraslih u BIH odvija se u svakodnevnim situacijama i u različitim kontekstima učenja kao što su: obiteljska zajednica, radno okruženje, slobodno vrijeme, iskustvo i sl. Pouzdanih podataka o ovome vidu učenja nema jer nisu provođena nikakva istraživanja u BIH na tom planu. Osim Ispitnog centra u okviru Zavoda za obrazovanje odraslih Republike Srpske, koji je ovlašten za organiziranje provjere znanja, vještina i kompetencija bez obzira na način njihovog sticanja (uključujući i informalno) nema posebnih podataka o drugim sličnim institucijama.

2.4. Zaključak o pregledu stanja obrazovanja odraslih

Svi neophodni zakonski uvjeti za otvaranje socijalnog dijaloga o obrazovanju odraslih i uspostavljanju ovog partnerstva na području BIH još uvijek nisu osigurani. Međutim, donošenjem Zakona o obrazovanju odraslih u RS-u stvorene su pretpostavke za veće sudjelovanje relevantnih socijalnih partnera u kreiranju politike obrazovanja odraslih.

Sistemna istraživanja korelacija obrazovnog i sektora tržišta rada te obrazovnih potreba i sudjelovanja u obrazovanju odraslih, kao i njegovih ostalih aspekata, provode se u BIH s različitim intenzitetom i učinkom. Određena područja/oblasti ili pitanja obrazovanja odraslih, najvećim dijelom, predmet su istraživanja u okviru međunarodnih projekata i druge pomoći međunarodne zajednice obrazovanju odraslih u BIH ili u okviru namjenski provedenih istraživanja i analiza stanja od strane različitih međunarodnih organizacija ili ekspertskih udruženja.

3. SWOT ANALIZA (SO – strategija; iskorištavanja prilika korištenjem snaga u sistemu)

S	PREDNOSTI / SNAGE: (*STRENGHTS*)	O	PRILIKE / MOGUĆNOSTI: (*OPPORTUNITIES*)
	➲ duga tradicija i bogato iskustvo u provođenju programa obrazovanja odraslih ➲ postojanje određene infrastrukture za provođenje obrazovanja odraslih ➲ mnoštvo obrazovnih i drugih institucija koje nude program obrazovanja odraslih ➲ velika raznolikost formalnih i neformalnih programa obrazovanja odraslih ➲ postojanje kvalificiranog nastavnog kadra za provođenje formalnog i neformalnog obrazovanja odraslih ➲ ozbiljnost pristupa obrazovanju odraslih ➲ postojanje mreže škola i institucija za formalno obrazovanje odraslih ➲ postojanje svijesti i izražen stav reprezentativnih socijalnih partnera i ostalih zainteresiranih grupa o važnosti obrazovanja odraslih		➲ unapređenje postojećih i izvođenje novih programa ➲ usklađivanje obrazovnih programa s potrebama tržišta rada za novim znanjima i kompetencijama ➲ stvaranje boljih uvjeta za provođenje obrazovanja odraslih (nove tehnologije i uređenje prostora) ➲ prepoznati značaj koncepta cjeloživotnog učenja za privredno-socijalni razvoj društva u cjelini ➲ podizanje kvaliteta obrazovanja odraslih ➲ bolje povezivanje sektora obrazovanja i tržišta rada ➲ unapređenje saradnje s međunarodnim i drugim organizacijama i uključivanje u projekte ➲ porast domaćeg ulaganja u obrazovanje odraslih te potpora iz EU fondova ➲ izrada strategije razvoja obrazovanja odraslih na svim nivoima ➲ poboljšanje legislative za obrazovanja odraslih i harmoniziranje s referentnim okvirom u EU ➲ osmišljavanje i provođenje politika stvaranja novih radnih mjesta na svim nivoima ➲ bolja saradnja institucija/ustanova obrazovanja, rada i zapošljavanja na svim nivoima ➲ korištenje izvještaja o kretanjima na tržištu rada za kreiranje upisne politike u obrazovanju ➲ bolja informiranost svih u procesu obrazovanja o izboru profila pri nastavku obrazovanja ➲ stvaranje uvjeta za priznavanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja
W	SLABOSTI / NEDOSTACI: (*WEAKNESSES*)	T	PRIJETNJE / OPASNOSTI: (*THREATS*)
	➲ nerazvijenost neformalnog i nefleksibilnost formalnog sistema obrazovanja odraslih ➲ nedovoljna orijentiranost obrazovnih sadržaja na razvoj ključnih kompetencija radne snage ➲ niski obrazovni nivo nezaposlenih osoba ➲ nizak stepen upravljačkih znanja, vještina i kompetencija i njihova zastarjelost kod zaposlenih ➲ nedovoljna uvezanost i usaglašenost institucija i pojedinaca u sistemu obrazovanja odraslih ➲ nedostatak mreže specijaliziranih institucija/ ustanova za obrazovanje odraslih ➲ neprilagođenost obrazovanja odraslih zatjevima tržišta rada i privrede u cjelini ➲ nejasno iskazane potrebe privrede za određenim obrazovnim profilima ➲ nedostatak posebnih zakona o obrazovanju odraslih u FBIH i BD BIH ➲ nedostatak standarda za obrazovanje odraslih ➲ nedostatak strategija obrazovanja odraslih ➲ niski nivoi tehničke opremljenosti institucija /ustanova za obrazovanje odraslih ➲ nedostatk udžbenika za obrazovanje odraslih ➲ nepostojanje okvir za priznavanje prethodnog učenje ➲ nedovoljna osposobljenost stručnog kadra za obrazovni rad s odraslima		➲ privredna recesija i pad društvenog proizvoda ➲ smanjena mogućnost zapošljavanja na tržištu rada ➲ zastarjela tehnologija proizvonje u privredi ➲ porast sive ekonomije na tržištu ➲ visoka stopa nezapostenosti i socijalne isključenosti ➲ nerazvijeno tržište rada i niska mobilnost radne snage ➲ slab napredak u provođenju reformi iz oblasti razvoja ljudskog kapitala ➲ nedostatak kontinuiteta u provođenju neophodnih promjena u obrazovanju odraslih ➲ neinformiranost zainteresiranih o mogućnosti provođenja obrazovanja odraslih ➲ nedostatak sistemnih istraživanja razvoja obrazovanja odraslih ➲ nedostatak finansijskih sredstava za dodatno obrazovanje odraslih ➲ neodgovarajuća promidžba kulture učenja odraslih ➲ povećanje obrazovnog jaza između pripadnika različitih socijalnih grupa ➲ otpori provođenju neophodnih reformi u organizaciji formalnog obrazovanja ➲ nepostojanje sistema za priznavanje kompetencija i kvalifikacija stečenih kroz neformalno obrazovanje i informalno učenje

III. MISIJA, VIZIJA I VRIJEDNOSNE OSNOVE OBRAZOVANJA ODRASLIH

Utvrđivanjem misije, vizije i vrijednosti ukazuje se na svrhu postojanja obrazovanja odraslih danas, namjere o njegovoj ulozi u budućnosti i vrijednosti čija afirmacija doprinosi ostvarivanju željenih ciljeva razvoja. Misija, vizija i vrijednosti su integralne kategorije čijom se stalnom analizom i preispitivanjem trasiraju strateški ciljevi i pravci budućeg razvoja.

1. MISIJA

MISIJA obrazovanja odraslih je omogućiti odraslim građanima obrazovanje i učenje tokom cijeloga života te doprinijeti njihovom osobnom i profesionalnom razvoju, boljem zapošljavanju, socijalnoj uključenosti i pripremi za aktivan i odgovoran život.

2. VIZIJA

VIZIJA obrazovanja odraslih je uspostavljen fleksibilan, demokratski i kompatibilan sistem usklađen sa standardima zemalja EU; osjetljiv na raznolike društvene promjene i potrebe tržišta za različitim obrazovnim profilima; usmjeren na zadovoljenje potreba i interesa onih koji uče i poslodavaca; privlači pažnju pojedinaca i omogućava njihovo cjeloživotno učenje.

U ostvarivanju utvrđene vizije kao ključna strateška obilježja obrazovanja odraslih nameću se: obuhvat, relevantnost, efikasnost, priznavanje prethodnog učenja, te vođenje karijere i savjetovanje odraslih.

Obuhvat: Obrazovanje odraslih dostupno je svim zainteresiranim nezavisno od starosne dobi i njihovih ekonomsko-socijalnih, tjelesnih, intelektualnih, regionalnih, nacionalnih, jezičnih, etničkih, vjerskih i drugih karakteristika.

Kvaliteta: Osigurana je visoka kvaliteta uvjeta, programa, procesa učenja i njegovih ishoda. Razvijen i primijenjen sistem akreditacije institucija/ustanova i programa obrazovanja odraslih u skladu s međunarodnim standardima. Uspostavljena je međunarodna saradnja u oblasti monitoringa i evaluacije kvalitete obrazovanja odraslih.

Relevantnost: Obrazovanje odraslih postalo je značajna snaga razvoja pojedinca i društva u cjelini. Ono doprinosi unapređenju znanja, vještina i kompetencija stanovništva u skladu sa zahtjevima tržišta rada i time pozitivno utiče na razvoj države i kvalitete života njezinih građana.

Efikasnost: Povećana je efikasnost obrazovnog procesa kroz unapređenje ishoda obrazovanja i racionalnu upotrebu resursa. Raznovrsna ponuda formalnih i neformalnih oblika obrazovanja odraslih prilagođena je potrebama pojedinca a oslanja se na racionalno korištenje diverzificiranih izvora finansiranja. Ulaganje pojedinaca, države i poslodavaca u programe cjeloživotnog učenja shvaćeno je kao dugoročno isplativa investicija.

Sistem priznavanja prethodnog učenja: Razvijen je i u potpunosti primijenjen sistem priznavanja predhodnog učenja koji znanje, vještine i kompetencije ali i kvalifikacije stečene neformalnim obrazovanjem i informalnim učenjem prepoznaje i certificira u skladu s kvalifikacijskim okvirom u Bosni i Hercegovini i Evropskim okvirom kvalifikacija (EQF).

Sistem vođenja karijere i savjetovanja: Razvijen i potpuno primijenjen sistem vođenja karijere i savjetovanja koji pomaže odraslima u boljem zapošljavanju i većoj socijalnoj uključenosti te sticanju znanja, vještina i kompetencija za donošenje valjanih odluka.

3. VRIJEDNOSNE OSNOVE OBRAZOVANJA ODRASLIH

Vrijednosne osnove obrazovanja odraslih proizilaze iz društvenog značenja ovog procesa, ali i same etimologije vrijednosti. Autokreacija kao činitelj vrijednosti u oblasti obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja ima svoj izraz u sadržaju da ova djelatnost nije samo objektivna društvena, nego i subjektivno preuzeta potreba. Dakle, obrazovanje odraslih determiniraju socijalne (društvene) i psihološke (subjektivne) vrijednosti. Treba naglasiti da su ovi faktori u međusobnoj interakciji i da u procesu obrazovanja odraslih djeluju simultano, a ne sukcesivno, što donekle otežava razumijevanje i proučavanje dometa njihovih uticaja i efikasnosti.

Ključni moment u procesu obrazovanja odraslih s aspekta njegove vrijednosne osnove je uvjerenje, ideja, koncepcija o poželjnom (poželjnim ciljevima, stanjima i odnosima). Poznavanje strukture vrijednosnog sistema jednog društvenog procesa kao što je obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja važno je za povezivanje motivacijske dispozicije s drugim psihološkim fenomenima koji utiču na stanje realiziranosti navedenog procesa. Naime, vrijednosne orijentacije osoba koje se uključuju u proces obrazovanja odraslih mogu biti zasnovane na terminalnim, općim, društvenim i instrumentalnim (osobnim) vrijednostima.

Vrijednosne osnove obrazovanja odraslih treba sagledavati i u sintezi uvjerenja, uključivanja i uviđanja posljedica, što implicira analizu akcija, izbora, donošenja odluka, svijesti o mogućnosti promjena osobnog položaja i sl. Konkretno rečeno, vrijednosne osnove obrazovanja odraslih imaju svoj ishod u akciji koje su bitne za dani kontekst. Te akcije moguće je, u vrijednosnom smislu, operacionalizirati kao:

a) ***otvorenost prema promjenama*** (njene komponente su vrijednosti: samousmjeravanje, stimulacija, hedonizam i one odražavaju djelovanje kao i sklonost promjenama);

b) ***lično odricanje*** (uključivanje vrijednosti: dobronamjernost i univerzalizam kao dobrobit svih ljudi, socijalna pravda i sl.);

c) ***lični razvoj*** (uključivanje vrijednosti postignuća);

d) ***zadržavanje tradicionalnih društvenih vrijednosti*** (uključivanje vrijednosti: sigurnost, tradicija i konformizam, a odražavaju ograničenje vlastitih akcija s ciljem zadržavanja postojećeg stanja).

IV. OSNOVE STRATEGIJA OBRAZOVANJA ODRASLIH

SWOT matrica kao ključni alat za identifikaciju komparativnih prednosti obrazovanja odraslih pruža ulazne podatke o unutrašnjim elementima razvoja (snage i slabosti) te podatke o vanjskim prijetnjama i mogućnostima za razvoj.

1. KOMPARATIVNA PREDNOST I STRATEŠKA ORIJENTACIJA

Analizom strategije snaga i prilika (*strategija maxi-maxi*) uz pomoć SWOT matrice, identificirani su najsnažniji resursi i potencijali za fokusirani razvoj (komparativne prednosti). koji ujedno predstavljaju ulazni podatak za stratešku orijentaciju u razvoju obrazovanja odraslih.

Glavni pravci razvoja obrazovanja odraslih trebaju biti sljedeći:

1. osiguranje kvalitete obrazovanja odraslih kroz zakonsku regulativu i uspostavljanje standarda obrazovanja odraslih
2. osiguranje dostupnosti obrazovanja odraslih svim kategorijama odraslog stanovništva kroz uspostavljanje institucionalnog i programskog pluralizma
3. čvršća povezanost sektora obrazovanja i sektora rada i zapošljavanja kako bi se povećala mogućnost zapošljavanja i smanjila socijalna iskuljučenost.

Svaki od navedenih strategijskih pravaca ima svoje strategijske i prioritetne ciljeve koji će se ostvarivati provedbom različitih mjera kroz brojne programa i projekta.

Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH obuhvaća sve starosne dobi od rane mladosti do treće životne dobi koji pripadaju različitim ciljnim skupinama a odnosi se na sve oblike i razine obrazovanja i to:

a) osnovno obrazovanje odraslih koji nisu bili obuhvaćeni formalnim obrazovanjem
b) odrasle koji su napustili formalno obrazovanje – osnovno, srednje opće ili stručno, pa je potrebno da dobiju drugu šansu
c) kontinuirano obrazovanje odraslih različitih profesija u cilju unapređenja znanja, vještina i kompetencija, prekvalifikacije i dokvalifikacije
d) obrazovanje odraslih koji su prethodno izašli iz formalnog sistema visokog obrazovanja a žele da nastave obrazovanje
e) obrazovanje nezaposlenih radi većih mogućnosti zapošljavanja
f) profesionalno obrazovanje ruralnog stanovništva u cilju unaprjeđivanja poljoprivrednih djelatnosti (osposobljavanje za ekološku poljoprivrednu proizvodnju, razvijanje seoskog turizma u domaćoj radinosti, obnavljanje starih zanata, itd)
g) obrazovanje odraslih radi sticanja ključnih kompetencija definiranih Evropskim kvalifikacijskim okvirom za cjeloživotno učenje (EQF)
h) obrazovanje odraslih za uloge aktivnih građana
i) obrazovanje za treću životnu dob.

2. STRATEŠKI CILJEVI

Kako obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja doprinosi društveno-ekonomskoj revitalizaciji, većoj mogućnosti zapošljavanja i konkurentnosti na tržištu znanja, te povećanoj mobilnosti i profesionalnoj fleksibilnosti pojedinca, potreban je sistemski međusektorski pristup njegovog razvoja na načelima otvorenosti i dostupnosti.

Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH treba biti instrument za otpočinjanje rješavanja ključnih socijalnih i ekonomskih problema u BIH. Stoga ona poseban akcent stavlja na stručno obrazovanje odraslih. Imajući u vidu urgentnu potrebu za bržim ekonomskim razvojem i unapređenjem zapošljavanja, socijalne kohezije i demokratizacije društvenih odnosa, temeljni ciljevi i zadaci strategija obrazovanja odraslih na različitim nivoima vlasti u BIH trebaju biti;

1. *Poboljšanje legislative za obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja i usklađivanje s referentnim okvirom Evropske unije*

2. *Uspostavljanje efikasnih načina participacije relevantnih (reprezentativnih) i drugih socijalnih partnera u procesu obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja*
3. *Razvoj programskih i institucionalnih mogućnosti te unapređenje dostupnosti obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja*
4. *Osiguranje i podizanje kvalitete obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja.*

3. OPERATIVNI CILJEVI I PRIJEDLOG MJERA (AKTIVNOSTI)

Za ostvarivanje svakog od navedenih strateških ciljeva nužno je ostvarenje konkretnih operativnih (prioritetnih) ciljeva odnosno zadataka kroz implementaciju aktivnosti/mjera iz tablice koja slijedi a bez čije realizacije nije moguće dosezanje utvrđenih strateških ciljeva razvoja obrazovanja odraslih u BIH.

U procesu implementaciji strateških i operativnih ciljeva te predviđenih mjera učestvuju svi relevantni organi i institucije u oblasti obrazovanja i drugih društvenih sektora u BIH u skladu sa njihovim ustavom i zakonima utvrđenih nadležnosti.

Postupajući u okviru svojih nadležnosti, te utvrđenog djelokruga rada, obrazovne i druge vlasti odnosno odgovorni organi i institucije na svim nivoima u BIH iniciraju, provode i koordiniraju svoje aktivnosti u cilju pune implementacije ciljeva i mjera utvrđenih Strateškom platformom razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini za period 2014.-2020. (u daljem tekstu: Strateška platforma).

Strateški Ciljevi	Operativni Ciljevi	MJERE (AKTIVNOSTI)
CILJ 1. Poboljšanje legislative za obrazovanje odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja i usklađivanje s referentnim okvirom Evropske unije	**CILJ 1.1.** Izraditi i implementirati strategije razvoja obrazovanja odraslih	Izraditi strategije razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH, u skladu sa strateškim i operativnim ciljevima iz Strateške platforme
		Izraditi operativne planove za provođenje strategija razvoja obrazovanja odraslih, sa definiranim nositeljima konkretnih aktivnosti kao i rokovima za realizaciju istih
		Implementirati operativne planove razvoja obrazovanja odraslih na svim nivoima u BIH
	CILJ 1.2. Donijeti / uskladiti zakone o obrazovanju odraslih	Donijeti i uskladiti zakone o obrazovanju odraslih i odgovarajuća podzakonska akta u skladu s Principima i standardima u oblasti obrazovanja odraslih u BIH
	CILJ 1.3. Stvoriti uvjete za priznavanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja	Razviti model priznavanja prethodnog učenja prilagođen obrazovanju u BIH
		Uspostaviti institucije koje će provoditi proces priznavanja prethodnog učenja
CILJ 2. Uspostavljanje efikasnih načina participacije relevantnih (reprezentativnih) i drugih socijalnih partnera u procesu obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja	**CILJ 2.1.** Poboljšati uvezivanje sektora obrazovanja s tržištem rada na svim nivoima	Izgrađivati sistem za praćenje potreba tržišta rada kroz partnerstvo svih zainteresiranih strana
		Osigurati fleksibilnost obrazovanja kroz modularizaciju programa obrazovanja odraslih shodno izraženim potrebama tržišta rada
	CILJ 2.2. Potpisati memorandume o saradnji između relevantnih (reprezentativnih) socijalnih partnera o stručnom obrazovanju odraslih	Potpisati memorandume o saradnji u području stručnog obrazovanja odraslih između relevantnih (reprezentativnih) socijalnih partnera
	CILJ 2.3. Koristiti izvještaje o kretanjima na tržištu rada za kreiranje obrazovne upisne politike	Pratiti i kontinuirano istraživati potrebe tržišta rada i u skladu sa iskazanim potrebama usklađivati upisnu obrazovnu politiku

	CILJ 2.4. Poboljšati informiranost o izboru obrazovnih profila pri nastavku obrazovanja	Pružati informacije i pomoć pojedincima u razumijevanju i tumačenju mogućnosti prilikom nastavka obrazovanja ili razvoja karijere u otkrivanju želja, mogućnosti i potreba tržišta rada

Strateški ciljevi	Operativni ciljevi	MJERE (AKTIVNOSTI)
CILJ 3. Razvijanje programskih i institucionalnih mogućnosti te unapređenje dostupnosti obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja	**CILJ 3.1.** Uspostaviti mrežu institucija i centara za obrazovanje odraslih te njihovo informiranje i karijerno savjetovanje	Razvijati širu mrežu formalnih i neformalnih organizatora obrazovanja odraslih koji će za određene programe obrazovanja raditi pod istim uvjetima i standardima
		Uspostaviti/ažurirati registre organizatora obrazovanja odraslih
		Razvijati usluge savjetovanja i karijernog vođenja u centrima za učenje odraslih
	CILJ 3.2. Povećati kapacitete za provođenje obrazovanja odraslih	Vršiti akreditaciju novih i postojećih ustanova za organizaciju obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja i tako direktno povećavati institucionalne kapacitete obrazovanja odraslih
	CILJ 3.3. Unaprijediti postojeće i razviti nove programe obrazovanja odraslih i uskladiti ih s potrebama tržišta rada	Po potrebi inovirati postojeće programe obrazovanja odraslih i prilagoditi ih potrebama tržišta rada
		Razviti programe osnovnog obrazovanja odraslih za sticanje elementarne pismenosti i programe za osjetljive grupe koji će olakšati uključivanje pojedinaca u svijet rada i smanjenje siromaštva i socijalne marginalizacije
		Razviti programe inkluzivnog obrazovanja odraslih
		Razviti programe obrazovanja odraslih za sticanje inicijalnog stručnog obrazovanja, mogućnost prekvalifikacije, dokvalifikacije, unapređivanje postojećih i sticanje novih znanja, vještina i kompetencija potrebnih na tržištu rada
	CILJ 3.4. Povećati dostupnost obrazovanja odraslih	Omogućiti svim zainteresiranim pristup obrazovanju odraslih vezanih za osiguranje bolje osnove za sudjelovanje u javnom životu i razumijevanje prirode svijeta, kulturnog nasljeđa društva u kojem žive
		Podsticanje poslodavaca na osiguranje boljih uvjeta za kontinuirano usavršavanje svojih zaposlenika

		Razvijati svijesti o značaju obrazovanja odraslih i neophodnosti trajnog informiranja o mogućnostima dodatnog obrazovanja
Strateški ciljevi	**Operativni ciljevi**	**MJERE (AKTIVNOSTI)**
CILJ 4. Osiguranje i podizanje kvalitete obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja	**CILJ 4.1.** Stvoriti bolje uvjete za provođenje obrazovanja odraslih	Razviti sistem za praćenje i vrjednovanje kvalitete materijalno-tehničkih uvjeta za obavljanje obrazovanja odraslih
		Vršiti edukaciju kadrova koji će provoditi programe obrazovanja odraslih te povećati broj obučenih andragoga
		Stvarati uvjete za širenje mreže organizatora obrazovanja odraslih
	CILJ 4.2. Utvrditi i donijeti Principe i standarde u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini te osigurati njihovo potpuno provođenje	Razviti sistem za praćenje i vrjednovanje kvalitete procesa (nastave/učenja) i obrazovnih postignuća (ključne kompetencije) u obrazovanju odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja
		Definirati standarde za programe obrazovanja, profesionalno usavršavanje nastavnika i facilitatora za obrazovanje odraslih te realizaciju nastavnog procesa za odrasle
		Usvojiti standarde za provjeru kvalitete uvjeta, procesa i postignuća u obrazovanju odraslih
		Osigurati dosljednu primjenu Principa i standarda obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, te praćenje i evaluaciju njihove primjene
	CILJ 4.3. Uspostaviti i razvijati saradnju s međunarodnim organizacijama u oblasti obrazovanja odraslih	Uspostaviti i razvijati međunarodnu saradnju u oblasti obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja kroz sudjelovanje BIH u međunarodnim programima i projektima
		Izraditi programe i projekte za investiranje u obrazovanje odraslih koji bi se kao aplikacije dostavljale konkretnim fondovima EU za povlačenje sredstava putem ovlaštenih BIH institucija
	CILJ 4.4. Povećati domaća ulaganja i potpore za obrazovanje odraslih	Potaknuti poslodavce na povećanje ulaganja u obrazovanje odraslih uvođenjem poreznih olakšica
		Potaknuti zavode za zapošljavanje na povećanje ulaganja u obrazovanje odraslih putem aktivnih mjera zapošljavanja
	CILJ 4.5. Uspostaviti sistem za osiguranje i kontrolu kvalitete programa obrazovanja odraslih	Osigurati kvalitetu nastavnih programa i povezati ih s obrazovnim postignućima u skladu s budućim Kvalifikacijskim okvirom u BIH
		Nastavne programe uskladiti s Evropskim kvalifikacijskim okvirom za cjeloživotno učenje(EQF)

V. ELEMENTI OPERATIVNIH PLANOVA OBRAZOVANJA ODRASLIH

Operativni planovi predstavljaju programske dokumente u kojim je razrađena Strateška platforma s navedenim dugoročnim, srednjoročnim i kratkoročnim ciljevima te programima i projektima tj. oblicima aktivnosti kojim će se ti ciljevi ostvariti na svim nivoima nadležne obrazovne vlasti. Pored toga definirani su rokovi za provođenje određenih mjera (aktivnosti) i nositelji tih aktivnosti. Planirani operativni ciljevi s obzirom na period njihova dosezanja mogu se razvrstati u tri grupe: kratkoročni (do jedne godine), srednjoročni (od jedne do pet godina) i dugoročni (preko pet godina).

Kratkoročni ciljevi:

- poboljšana informiranost zainteresiranih strana o izboru profila pri nastavku obrazovanja
- stvoreni bolji uvjeti za provođenje obrazovanja odraslih (uređeni prostori, koristi se nova tehnologija)
- izvještaji o kretanjima na tržištu rada koriste se za kreiranje upisne politike u obrazovanju
- strategije razvoja obrazovanja odraslih donesene u skladu sa Strateškom platformom razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH za period 2014.-2020
- unaprijeđeni postojeći i razvijeni novi programi obrazovanja odraslih
- potpisani memorandumi u oblasti stručnog obrazovanja između socijalnih partnera
- utvrđeni i doneseni Principi i standardi u oblasti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini i uključeni u relevantna zakonodavstva

Srednjoročni ciljevi:

- povećan kapacitet za provođenje obrazovanja odraslih kroz akreditaciju postojećih i novih institucija/ ustanova za obrazovanje odraslih
- doneseni/usklađeni zakoni o obrazovanju odraslih i odgovarajuća podzakonska akta u skladu s Principima i standardima u oblasti obrazovanja odraslih u BIH
- unaprijeđena saradnja u oblasti obrazovanja odraslih s međunarodnim organizacijama i uključenost BIH u razne obrazovne projekte
- povećana domaća ulaganja i podrška iz EU fondova za obrazovanja odraslih
- poboljšana veza sektora obrazovanja s tržištem rada na svim nivoima
- utemeljena vijeća za stručno obrazovanje
- stvoreni uvjeti za priznavanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja (akreditacija ustanova za provjeru stečenih znanja, vještina i kompetencija)

Dugoročni ciljevi:

- povećan kapacitet za provođenje obrazovanja odraslih, ustanovljena mreža institucija i centara obrazovanja odraslih, njihovo informiranje i savjetovanje
- uspostavljen sistem za kontrolu kvalitete programa obrazovanja odraslih
- povećana dostupnost obrazovanja odraslih
- usklađeni obrazovni programi s potrebama tržišta rada
- implementirano priznavanje neformalnog obrazovanja i informalnog učenja
- provedena kontrola kvaliteta obrazovanja odraslih

VI. PREPORUKE INSTITUCIONALNIH OKVIRA ZA PROVOĐENJE I MONITORING

U okviru praćenja i monitoringa obrazovanja odraslih mogu se razlikovati dvije grupe institucija. Prvu grupu čine institucije/ustanove koje realiziraju programe obrazovanja odraslih (organizatori obrazovanja odraslih) a drugu institucije/ustanove koje provode praćenje implementacije strategija obrazovanja u kontekstu cjeloživotnog učenja.

1. INSTITUCIJE ZA PROVOĐENJE

S obzirom na širinu potreba, neophodno je postojanje različitih obrazovnih institucija i organizatora obrazovanja, uključujući i privatnu inicijativu, te ponudu raznovrsnih programa. Sve institucije koje organiziraju obrazovanje odraslih moraju ispunjavati uvjete za realizaciju programa za odrasle i biti akreditirane za njihovo provođenje.

U okviru prve skupine razlikuju se odgojno obrazovne ustanove, centri za obrazovanje odraslih, centri za savjetovanje, informiranje i karijerno vođenje, ustanove i institucije za neformalno obrazovanje. Sve navedene institucije/ustanove čine jedistvenu mrežu subjekata za obrazovanje odraslih.

2. INSTITUCIJE ZA MONITORING

Proces prikupljanja i analize podataka na temelju kojih će se moći donositi zaključci kako se strategije sprovode u odnosu na očekivane rezultate ostvarivat će se kontinuirano.

U okviru svojih utvrđenih nadležnosti, praćenje ovog procesa vršit će ministarstva obrazovanja i druge ustanove u skladu sa zakonom, kako bi se provjeravao napredak, poduzimale korektivne mjere i ažurirali operativni planovi.

Nakon analize svih aspekata implementacije strategija, obrazovne vlasti izrađivat će tzv. logičke matrice.

One će na sistemski način odražavati uspravnu logiku strategije (strategijskih i prioritetnih ciljeva kojima bi strategija trebala pridonijeti; očekivani rezultati i aktivnosti kojima se ti rezultati trebaju postići). Osim toga matrice će imati i vodoravnu logiku strategije u kojoj će se sistemno bilježiti pokazatelji, načini verifikacije i vanjski čimbenici (pretpostavke i preduvjeti) koji utiču na uspjeh strategije s obzirom na svaku od uspravnih komponenti matrice.

Tablica koja slijedi predstavlja logičku matricu u koju će se unositi podaci monitoringa implementacije strategija razvoja obrazovanja odraslih.

LOGIČKA MATRICA	**logika strategije**	**objektivno mjerljivi pokazatelji**	**načini verifikacije**	**pretpostavke preduvjeti**
strategijski ciljevi				
prioritetni cilj				
očekivani rezultati				
aktivnosti za postizanje rezultata				

Na osnovu informacija, analiza svih aspekata implementacije strategija razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini i logičkih matrica dostavljenih od strane nadležnih obrazovnih vlasti, a u skladu s dogovorenim sistemom koordinacije u BIH, Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine će najmanje jednom godišnje, a po potrebi i češće informirati Vijeće ministara Bosne i Hercegovine o implementaciji Strateške platforme razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u BIH.

PRILOZI

ANEKS I.
Međunarodni i evropski dokumenti

- Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.)
- Izvješće UNESCO za razvoj obrazovanja: Učiti biti: svijet obrazovanja danas i sutra (1972.)
- Izvješće UNESCO za razvoj obrazovanje: Učenje blago u nama (1996.)
- Ugovor o Europskoj uniji (Ugovor iz Mastrihta (1992.)
- Milenijska deklaracija (MDGs – 2000.)
- Decenije pismenosti 2003.-2012 (2003.)

- Svjetske deklaracije o odgoju i obrazovanja za sve (1990.)
- Dakarski okvir djelovanja – Obrazovanja za sve (2000.)
- Preporuka o unaprjeđivanju obrazovanja odraslih (1976.)
- Hamburška deklaracija o učenju odraslih (1997.)
- Korištenje moći i potencijala učenja i obrazovanja odraslih za održivu budućnost: Okvir za djelovanje iz Belema (2009.)

- Rezolucija o osposobljavanju i razvoju ljudskih resursa (2000.)
- Preporuka o razvoju ljudskih resursa (2004.)
- Zaključci o vještinama za unaprjeđenu produktivnost, zapošljivost, rast i razvoj (2008.)

- Cjeloživotno učenje za sve (1996.)
- Finansiranje cjeloživotnog učenja (1996.)
- Nadići retoriku: Politike i prakse učenja odraslih – Glavne značajke (2003.)
- Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1952.)
- Evropska socijalna povelja (1961.)
- Rezolucija o socijalnom napredovanju radnika daljim stručnim osposobljavanjem (1969.)
- Pemanentno obrazovanje (1970.)
- Preporuka o politici obrazovanja odraslih (1981.)
- Rezolucija o školama druge šanse ili kako suzbiti nezaposlenost i isključenost obrazovanjem i osposobljavanjem (1999.)
- Preporuka o neformalnom obrazovanju (2000.)
- Preporuka o politici visokog obrazovanja u cjeloživotnom učenju (2002.)
- Bijela knjige Evropske komisije: Poučavanje i učenje – prema društvu koje uči (1995.)
- Lisabonska strategija/Agenda (2000.)
- Povelja o temeljnim pravima Evropske unije (2000.)
- Memorandum o cjeloživotnom učenju (2000.)
- Stvaranje jedinstvenog europskog prostora cjeloživotnog učenja (2001.)
- Rezolucija Vijeća o cjeloživotnom učenju (2002.)
- Zaključci Vijeća EU o identifikaciji i vrednovanju neformalnog i informalnog učenja (2004.)
- Odluka Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju akcijskog programa na području cjeloživotnog učenja (2006.)
- Bolonjska deklaracija (1999.)
- Kopenhaška deklaracija, 2002.)
- Dekada obrazovanja za održiv razvoj (2005.)
- Obrazovanje odraslih: Nikad nije kasno za učenje (2006.)
- Akcioni plan - Uvijek je pravo vrijeme za učenje (2007.).
- Evropski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (EQF) (2008.)
- Nove vještine za nove poslove – Predviđanje i usklađivanje tržišta rada i potrebnih vještina (2008.)
- EVROPA 2020 – Evropska strategija za pametan, održiv i inkluzivan razvoj
- Strateški okvir za evropsku saradnju u obrazovanju i osposobljavanju – Obrazovanje i osposobljavanje 2020 (2010.)
- Obnovljena agendu za obrazovanje odraslih (2011.)

ANEKS II.
Strateški okviri obrazovnog sektora

- Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini, s planom implementacije 2008.- 2015. („Službeni glasnik BIH“, broj 63/08 – *Vijeće ministara BIH*)
- Strategija razvoja srednjeg stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini 2007.-2013. („Službeni glasnik BIH“, broj 65/07 – *Vijeće ministara BIH*)
- Strategija učenja o poduzetništvu u obrazovnim sistemima u Bosni i Hercegovini za period 2012.-2015 s akcionim planom implementacije (2012.)
- Mapa puta i plan aktivnosti za uključivanje Bosne i Hercegovine u EU programe za cjeloživotno učenje i Mladi u akciji (do 2013.) („Službeni glasnik BIH“, broj 74/08 – *Vijeće ministara BIH*)
- Strategija razvoja obrazovanja Republike Srpske za period 2010.-2014
- Strateški pravci razvoja visokog obrazovanja u Federaciji Bosne i Hercegovine od 2012. do 2022. god.
- Strategija razvoja visokog obrazovanja u Kantonu Sarajevo 2010.-2015
- Strategija razvoja odgojno obrazovnog sistema u Županiji Posavskoj 2009.-2015. („Narodne novine Županije Posavske“, broj 5/09.)
- Odluka o usvajanju Strategije razvoja odgojno-obrazovnog sistema u Županiji Zapadnohercegovačkoj za period od 2009. do 2015. („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 08/09)

ANEKS III.
Strateški okvir drugih društvenih sektora

- Strategija zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010. - 2014. („Službeni glasnik BIH“, broj 77/10 – *Vijeće ministara BIH*)
- Strategija zapošljavanja Federacije Bosne i Hercegovine 2009. - 2013.
- Strategija zapošljavanja Republike Srpske 2011.- 2015.
- Revidirana Strategija BIH za provedbu Aneksa 7 Daytonskog mirovnog Sporazuma
- Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini
- Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji BIH 2011. - 2015.
- Strategija unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj 2010. - 2015.
- Revidirani Akcioni plan BIH o obrazovnim potrebama Roma
- Omladinska politika Republike Srpske 2010. - 2015.
- Strategija unapređenja društvenog položaja lica s invaliditetom u RS-u (2010.-2015.)
- Strategija omladinske politike na području Zeničko-dobojskog kantona za period 2009. - 2014.
- Strategija razvoja Zeničko-dobojskog kantona od 2010. do 2020. godine

ANEKS IV.
Okvirni zakoni i kvalifikacijski okvir

a) OKVIRNI ZAKONI

- Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BIH („Službeni glasnik BIH“, broj 88/07)
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BIH („Službeni glasnik BIH“, broj 18/03)
- Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BIH („Službeni glasnik BIH“, broj 63/08)
- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BIH („Službeni glasnik BIH“, broj 59/07 i 59/09)
- Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BIH“, broj 88/07)

b) KVALIFIKACIJSKI OKVIR

- Osnove kvalifikacijskog okvira u BIH („Službeni glasnik BIH“, broj 31/11) – *Vijeće ministara BIH*

c) DOKUMENTI POTREBNI ZA DALJNJE PROVOĐENJE BOLONJSKOG PROCESA U BIH (*Vijeće ministara BiH*)

- Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BIH (Službeni glasnik BIH“, br. 13/08)
- Provođenje okvira za visokoškolske kvalifikacije u BIH (Službeni glasnik BIH“, br. 13/08)
- Standardi i smjernice za osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju u BIH (Sl. glasnik BIH“, br. 13/08)
- Preporuke za implementaciju osiguranja kvalitete u visokom obrazovanju u BIH (Sl. glasnik BIH 13/08)
- Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BIH (Službeni glasnik BIH“, br. 13/08)
- Model dodatka diplome za BIH (Službeni glasnik BIH“, br. 13/08)
- Priručnik za korisnike za model dodatka diplomi za BIH (Službeni glasnik BIH“, br. 13/08).

ANEKS V. Pregled zakona iz oblasti obrazovanja

USTAVNE JEDINICE			NAZIV ZAKONA	SLUŽBENI GLASNIK	
				Broj	Naziv
REPUBLIKA SRPSKA			Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju	74/08, 106/09, 104/11	„Službeni glasnik Republike Srpske“
			Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju	74/08, 106/09, 104/11	
			Zakon o visokom obrazovanju	73/10, 104/11	
			Zakon za obrazovanje odraslih	59/09, 1/12	
FBIH	1.	Unsko-sanski kanton	Zakon o osnovnom i općem srednjem odgoju i obrazovanju	5/04, 7/10	„Službene novine Unskosanskog kantona“
			Zakon o srednjem obrazovanju	17/12	
			Zakon o visokom obrazovanju	8/09	
	2.	Županija Posavska	Zakon o osnovnom školstvu (2004., 2008.)	3/04, 4/04, 8/08, 7/12	„Narodne novine Županije Posavske“
			Zakon o srednjem školstvu (2004.)	3/04, 4/04, 3/08, 8/08, 4/11, 7/12	
			Zakon o visokom obrazovanju	1/10, 4/11	
	3.	Tuzlanski kanton	Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju	6/04, 7/05, 17/11	„Službene novine Tuzlanskog kantona“
			Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju	17/11	
			Zakon o visokom obrazovanju	8/08, 11/9, 12/11	
	4.	Zeničko-dobojski kanton	Zakon o osnovnoj školi	5/04, 20/07, 9/11	„Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“
			Zakon o srednjoj školi	5/04, 20/07, 19/09, 9/11	
			Zakon o visokom obrazovanju	6/09	
	5.	Bosansko-podrinjski kanton	Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju	5/04, 6/09	„Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona“
			Zakon o srednjem obrazovanju i odgoju	10/11	
			Zakon o visokom obrazovanju	2/10	
	6.	Srednjobosanska županija/kanton	Zakon o osnovnoj školi	11/01, 17/04	„Službene novine Srednjobosanskog kantona“
			Zakon o srednjoj školi	11/01, 17/04	
			Zakon o visokom obrazovanju	4/13	
	7.	Hercegovačko-neretvanska županija/kanton	Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju	5/00, 4/04, 5/04	„Narodne novine Hercegovačko neretvanske županije“
			Zakon o srednjoškolskom odgoju i obrazovanju	8/00	
			Zakon o visokom obrazovanju	4/12	
	8.	Županija Zapadno-hercegovačka	Zakon o osnovnom školstvu	6/04, 8/04, 8/08, 10/08, 14/08, 12/11	„Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“
			Zakon o srednjem školstvu	6/04, 8/04, 8/08, 14/08, 12/11	
			Zakon o visokom obrazovanju	10/09	
	9.	Kanton Sarajevo	Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju	10/04, 21/06, 26/08, 31/11	„Službene novine Kantona Sarajevo“
			Zakon o srednjem obrazovanju	10/04, 34/07	
			Zakon o visokom obrazovanju	22/10	
	10.	Hercegbosanska županija ili Kanton 10	Zakon o osnovnom školstvu	12/04, 12/08	„Narodne novine Hercegbosanske županije“
			Zakon o srednjem školstvu	12/04, 12/08	
			Zakon o visokom obrazovanju	9/09	
BRČKO DISTRIKT BIH			Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u BDBIH	10/08, 25/08	„Službeni glasnik BD BIH“
			Zakon o visokom obrazovanju BDBIH	30/09	

ANEKS VI. Zakonodavni okvir drugih društvenih sektora

NIVO VLASTI	NAZIV ZAKONA	SLUŽBENO GLASILO	
		Broj	Naziv
BIH	Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine	21/03, 43/09	„Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“
FEDERACIJA BIH	Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba	41/01, 22/05	„Službene novine Federacije BIH“
REPUBLIKA SRPSKA	Zakon o posredovanju u zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti	30/10	„Službeni glasnik Republike Srpske“
	Zakon o republičkoj upravi Republike Srpske	118/08, 74/10, 86/10	
BRČKO DISTRIKT BIH	Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti	33/04, 19/07, 25/08	„Službeni glasnik BD BIH“
	Zakon o zapošljavanju stranaca BDBIH	15/09, 19/09	